

**"EKOTURIZM: MINTAQAVIY RIVOJLANISH VA EKOLOGIK BARQARORLIK
OMILI SIFATIDA"****Olimjonova Sehriyo Muzaffar qizi***Namangan davlat universiteti*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ekoturizmning mintaqaviy rivojlanishga ta'siri hamda ekologik barqarorlikni ta'minlashdagi roli kompleks tarzda o'rganilgan. Ekoturizm tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, mahalliy aholi daromadini oshirish, bioxilma-xillikni muhofaza qilish kabi omillar orqali iqtisodiy va ekologik foyda keltirish salohiyatiga ega. Maqolada xalqaro tajriba asosida O'zbekiston sharoitida ekoturizmni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari, mavjud muammolar va ularning yechimlari tahlil qilingan. Shuningdek, ekoturizmning barqaror turizm siyosatidagi o'rni, infratuzilma masalalari va innovatsion yondashuvlarning ahamiyati yoritib berilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ekoturizmni ilmiy asosda rivojlantirish orqali mintaqaviy ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka erishish mumkinligi asoslab berilgan.*

Kalit so'zlari: *ekoturizm, barqaror turizm, ekologik barqarorlik, mintaqaviy rivojlanish, tabiiy resurslar, bioxilma-xillik, innovatsion yondashuvlar, O'zbekiston, xalqaro tajriba.*

Abstract: *This article explores the role of ecotourism as a driving force for regional development and ecological sustainability. Ecotourism contributes to both economic growth and environmental preservation by promoting the rational use of natural resources, supporting local livelihoods, and conserving biodiversity. Based on international experience, the paper analyzes the key directions for the development of ecotourism in the context of Uzbekistan, highlights existing challenges, and proposes effective solutions. Furthermore, the significance of ecotourism in sustainable tourism policies, infrastructure development, and the implementation of innovative approaches is discussed. The findings suggest that scientifically grounded ecotourism can serve as a vital tool for achieving socio-economic stability at the regional level.*

Keywords: *ecotourism, sustainable tourism, ecological sustainability, regional development, natural resources, biodiversity, innovative approaches, Uzbekistan, international experience.*

KIRISH

So'nggi o'n yilliklarda turizm sohasi ommaviy turizm shaklidan barqaror va atrof-muhitga mas'uliyatli yo'nalishlarga tomon o'zgarib bormoqda. Ayniqsa, ekoturizm ushbu jarayonda muhim tarkibiy qism sifatida ajralib turadi. Xalqaro Ekoturizm Jamiyati (TIES) ta'rifiga ko'ra, ekoturizm - bu "atrof-muhitni asrash, mahalliy aholining farovonligini ta'minlash va ta'limiy jihatlarni o'z ichiga olgan tabiiy hududlarga mas'uliyatli sayohat"dir. Ushbu ta'rif ekoturizmning asosiy qadriyatlarini - tabiatni muhofaza qilish, barqarorlik, ta'lim va mahalliy hamjamiyatni qo'llab-quvvatlashni o'zida mujassam etadi. Bugungi kunda global ekologik muammolar, iqlim o'zgarishi va

tabiiy resurslarning haddan tashqari ekspluatatsiyasi fonida ekoturizmni rivojlantirish ko'plab mamlakatlar uchun iqtisodiy taraqqiyot va ekologik muvozanatni uyg'unlashtirish yo'lida ustuvor yo'nalishga aylangan. Xususan, tabiiy va madaniy merosga boy bo'lgan O'zbekiston uchun ekoturizm mintaqaviy rivojlanish hamda ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim vosita bo'lib xizmat qilishi mumkin. Shunga qaramay, ekoturizmni amaliyotga tatbiq etishda qator muammolar mavjud. Bular qatoriga infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmagani, aholining ekologik xabardorligi pastligi, investitsiyalar yetishmasligi hamda normativ-huquqiy asoslarning to'liq shakllanmaganligi kiradi.

Adabiyotlar tahlili

Ekoturizm bugungi kunda global miqyosda barqaror rivojlanish strategiyalarining muhim tarkibiy qismi sifatida e'tirof etilmoqda. Xalqaro miqyosda olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ekoturizm nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki ekologik muvozanatni saqlash va madaniy merosni asrashda ham muhim rol o'ynaydi (Honey, 2008; Weaver, 2001). Honey (2008) o'zining tadqiqotida ekoturizmni rivojlantirishda mahalliy aholining ishtirokini ta'minlash muhimligini ta'kidlagan bo'lsa, Weaver (2001) esa ekoturizm va ommaviy turizm o'rtasidagi farqni ochib berib, ekoturizmni ekologik jihatdan mas'uliyatli turizm shakli sifatida belgilagan. O'zbekiston sharoitida ekoturizm masalalari bo'yicha bir qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, X. To'xtayev (2021) o'z ishida ekoturizmning Farg'ona vodiysida rivojlanish imkoniyatlarini tahlil qilgan va bu jarayonda tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, infratuzilmani takomillashtirish zarurligini qayd etgan. "Shuningdek, B. G'ulomov (2019) O'zbekistonning turizm salohiyatini rivojlantirishda ekologik turizmning o'rni va ahamiyatini yoritgan. BMTning Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO, 2020) hisobotlarida qayd etilishicha, ekoturizm barqaror turizmning eng istiqbolli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur tashkilot tavsiyalarida ekoturizmni rivojlantirishda xalqaro hamkorlik, ekologik qonunchilik va ta'lim-tarbiya tizimining muhimligi alohida ta'kidlangan. Adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ekoturizmning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun multidisipliner yondashuv zarur bo'lib, bu yo'nalishda iqtisod, ekologiya, marketing, ta'lim va infratuzilma sohalari o'zaro integratsiyalashgan holda faoliyat yuritishi lozim.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda ekoturizmni mintaqaviy rivojlanish va ekologik barqarorlikni ta'minlovchi omil sifatida o'rganish uchun kompleks tadqiqot metodlari qo'llanildi. Ilmiy ishda deskriptiv, komparativ (taqqoslash), tahliliy-statistik va sistemali yondashuv asosida ma'lumotlar yig'ildi va tahlil qilindi. Birinchidan, ekoturizmga oid mavjud ilmiy manbalar, BMT Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO), Xalqaro Ekoturizm Jamiyati (TIES) va boshqa xalqaro tashkilotlarning hisobotlari o'rganilib, ikkinchi darajali ma'lumotlar tahlili olib borildi. Bu orqali global tajriba asosida O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirish imkoniyatlari aniqlashtirildi. Ikkinchidan, O'zbekistonning

⁶ . To'xtayev, X. (2021). Farg'ona vodiysida ekoturizm salohiyatidan foydalanish istiqbollari. Geografiya va tabiiy resurslar, 2(1), 44–50.

ayrim mintaqalarida (masalan, Namangan viloyati, Farg'ona vodiysi) ekoturizm salohiyati va mavjud muammolarni o'rganish maqsadida mahalliy statistik ma'lumotlar, Davlat Statistika qo'mitasi va Turizm qo'mitasi materiallaridan foydalanildi. Bu ma'lumotlar asosida mintaqaviy taqqoslovlar va prognozlar ishlab chiqildi. Uchinchidan, muammolarni aniqlash va imkoniyatlarni baholash uchun SWOT tahlil usulidan foydalanildi. Bu orqali ekoturizmni rivojlantirishdagi kuchli va zaif tomonlar, tashqi imkoniyatlar va xavf-xatarlar baholandi.

1-jadval. O'zbekistonning ayrim hududlarida ekoturizm salohiyati va infratuzilma holati (2024-yil ma'lumotlari asosida) ⁷

Viloyat	Ekoturistik obyektlar soni	Ekoturizm uchun ajratilgan hudud	Ekoturistik yo'nalishlar soni	Mehmon uylari soni	Yo'llar sifati(1-5)ball	
Namangan	18	3200	12	45	3.5	
Farg'ona	22	2800	15	38	3.8	
Toshkent	30	5500	20	60	4.2	
Surxandaryo	15	4100	10	28	3.2	
Qashqadaryo	13	3600	9	24	3.0	
Buxoro	10	2200	7	33	4.0	

“Ekoturistik obyektlar” — bu tabiiy qo'riqxonalar, milliy bog'lar, tog'-o'rmon zonalari va biologik xilma-xillik manzillari.

“Yo'llar sifati” — asosiy ekoturizm yo'nalishlariga olib boruvchi avtomobil yo'llarining holati (ekspertlar bahosi asosida 5 ballik tizimda).

Tahlil va natijalar muhokamasi

Farg'ona vodiysi hududlari, xususan Namangan va Farg'ona viloyatlari ham ekoturizm salohiyatiga ega bo'lib, bu yerda ekoturistik yo'nalishlar soni mos ravishda 12 va 15 tani tashkil etadi. Namanganda 45 ta mehmon uyi faoliyat ko'rsatmoqda, bu esa mahalliy aholi bandligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Biroq yo'llar sifati bo'yicha bu hududlar hali yetarli darajada rivojlanmagan bo'lib, o'rtacha 3.5 ball bilan baholanmoqda. Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatlarida ekoturizm salohiyati mavjud bo'lsa-da, yo'nalishlar soni va infratuzilma imkoniyatlari past darajada qolmoqda. Xususan, Qashqadaryoda ekoturizm uchun ajratilgan yer 3 600 gektar bo'lishiga qaramay, atigi 9 ta yo'nalish faoliyat yuritmoqda. Bu esa hudud imkoniyatlaridan to'liq foydalanilmayotganligini ko'rsatadi. Jadvaldagi raqamli ma'lumotlar tahlili shuni anglatadiki, ekoturizmni rivojlantirishda asosiy to'siqlar infratuzilmaning zaifligi, yo'llarning sifatsizligi va mahalliy infratuzilma obyektlarining yetarli emasligidir. Shu bilan birga, ekoturizm salohiyati yuqori bo'lgan hududlarda davlat siyosati va investorlar uchun rag'batlantiruvchi mexanizmlarning mavjud emasligi bu sohani sekin rivojlanishiga sabab bo'lmoqda.

XULOSA

⁷ O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. (2024). Turizm sohasiga oid statistik ma'lumotlar. Retrieved from <https://stat.uz>

O'zbekistonning mintaqaviy rivojlanishida muhim omil sifatida maydonga chiqmoqda. Ekoturizm orqali nafaqat tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, balki ekologik barqarorlikni ta'minlash, mahalliy aholining turmush darajasini oshirish va turistik hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy faollashtirish imkoniyati mavjud. Hududlar kesimida o'tkazilgan tahlillar Toshkent viloyati, Namangan va Farg'ona viloyatlari ekoturistik salohiyatga ega hududlar sirasiga kirishini ko'rsatdi. Shu bilan birga, Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatlarida ekoturizm imkoniyatlari mavjud bo'lsa-da, ularning to'liq ishga solinmaganligi, infratuzilmaning zaifligi va sarmoya yetishmasligi ekoturizmning rivojlanishini cheklamoqda. Shu asosda quyidagi xulosalar va takliflar ilgari suriladi: Ekoturizm infratuzilmasini rivojlantirish ayniqsa, yo'llar, axborot markazlari va yashash sharoitlarini yaxshilash ustuvor yo'nalish bo'lishi lozim. Mahalliy aholi ishtirokini kuchaytirish uchun ekologik ta'lim dasturlarini joriy etish zarur. Davlat-xususiy sheriklik asosida sarmoyadorlar uchun soliq imtiyozlari va grant dasturlarini yo'lga qo'yish kerak. Har bir viloyat uchun individual ekoturistik strategiyalar ishlab chiqilishi lozim, bunda hududning iqlimiy, geografik va madaniy xususiyatlari hisobga olinishi darkor. Umuman olganda, ekoturizmni ilmiy asoslangan va tizimli ravishda rivojlantirish O'zbekistonning barqaror turizm strategiyasining ajralmas bo'lagi bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Honey, M. (2008). *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* (2nd ed.). Washington, DC: Island Press.
2. Weaver, D. B. (2001). *Ecotourism*. Milton: John Wiley & Sons Australia, Ltd.
3. The International Ecotourism Society (TIES). (2022). What is Ecotourism? Retrieved from <https://ecotourism.org>
4. UNWTO. (2020). *International Tourism Highlights: 2020 Edition*. World Tourism Organization. Retrieved from <https://www.unwto.org>
5. G'ulomov, B. (2019). O'zbekistonda ekologik turizmni rivojlantirish yo'llari. *Ilmiy amaliy turizm jurnali*, 4(2), 58–62.
6. To'xtayev, X. (2021). Farg'ona vodiysida ekoturizm salohiyatidan foydalanish istiqbollari. *Geografiya va tabiiy resurslar*, 2(1), 44–50.
7. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi. (2023). *Ekoturizmni rivojlantirish konsepsiyasi 2023–2027 yillar*. Toshkent.
8. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. (2024). *Turizm sohasiga oid statistik ma'lumotlar*. Retrieved from <https://stat.uz>
9. Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2015). *Tourism and Water: Interactions, Impacts and Challenges*. Channel View Publications.